

Az utolsó garabonciás.

Írta: Krúdy Gyula.

Valamikor, midőn a kutyák éjszaka veszettül ugattak divatjamúlta falusi házam körül és hirtelen elhallgattak, mintha megszégyelték volna magukat, azt gondoltam, most megy el a kertek alatt Siska. Ha lakodalomból jövő szánka csörgött el lassacskán az ablakom alatt, amelyen az utasok oly mélyen aludtak, mint megannyi behavazott Nepomukiak, tudtam, hogy Sáska vigyáz a kasfából a lovakra, hogy árokba ne tévedjenek; ugyancsak ő üldögélt a víg vásárból hazafelé bóbiskolva haladó vásárosok ládái mögött. Ha a nyu-

galmazott major, a falu másik oldalán jókedvében éjjeli zenét rendelt magának vagy rosszkedvében pisztolylyal kilőtte a pipát az őszi ködben ballagó parasztok szájából, azt gondoltam ismét, hogy néhány órával előbb Sáska járt erre, aki az őrnagy levelére választ hozott a Dunántúlról attól az asszonyságtól, akibe a régimódi férfiú élete végéig szerelmes volt, miután egyéb dolga nem volt. Ha nyári reggeleken a rigók úgy énekeltek, mint a dorbézolok, akik egy új nótáért az éjszaka az ezüstkupakos szipkájukat hagyták Késő Fáninál, bizonyosan tudtam, hogy Siska ment át hajnalban a hídon. A hosszúszerű fuvaros-lovak, amelyek egykedvűen jártak messzi lengyel városokat és kőoszlopos fogadói udvarokat, mindig felvidámodtak, ha Siska a fülükbe súgott. A Tiszánál a holdvilág elől eresz alá bújt révészlegények felébredtek, ha Siska a maga nyelvén átkiáltott hozzájuk a túlsó partról. Erdélyben fehérülő országutakon gyors járása elhagyta a borvizes szekereket, a Tátra alatt bekopogtatott magányos kastélyokba és több újságot mondott a házigazdának, amennyit a falusi postás hord; a Bakonyban benyitogatott erdőszéli korcsmákba és az erdőzúgásban a csárdás nagypjáról beszélt hosszú történetet.

Siska vándorlegény volt, talán mindenütt ismerték Magyarországon. Ő maga azt mondta örökös járás-keléséről, hogy egyszer igen fontos levelet bíztak rá, amelyet tíz esztendő óta nem tud kézbesíteni, mert nem találta a címzettet. Néha — amint Siskának kedve diktálta — egy igen nagy úr bízta meg a levéllel a bécsi piacon, amint ott bámészkodott volna a Magyarországból jött komondorokra, a kutyák ugattak és a nagyúr szeme nedvesedett a könnyektől. „Vidd el, fiam ezt a levelet annak az asszonynak, aki a gyermekünket nevelgeti valahol Magyarországon. Nem bánod meg.” Máskor, ha őszi sarat kapart le a csizmájáról, gomolygó kárpáti köd füstölgött száraz makkal díszített kalapja alól, Siska búsan dörzsölgette a kezét a nedves fán bizonytalankodó tűznél. „Soha se adhatom oda a levelet annak, akinek írták. Régen meghalt az már a várakozástól,” — dörmögte. De soha se melegegett meg annyira, — még akkor sem, ha a major cigányokért küldte és a nagyerejű Siska nemcsak a cimbalmot, nagybögőt vette a hátára a derékigérő hóban, hanem a muzsikusokat is — hogy megmondta volna: kinek kitől viszi

a nagyfontosságú levelet. És ilyenformán hervatag férfiak, tavaszamúlt asszonyok, akinek valamely titok (persze: szerelem) lappangott régen letűnt életében: felrebbentek a sötét zugolyban elgondolkozásukból, ha a korán beköszöntő őszi estéken Siska keresztül haladt a falun. De megfeledkeztek kialvóban lévő pipájukon szippantani azok a faluvégi uraságok, akik sárga újságpapírossal beragasztott ablakaik mögött mindig fantasztikus örökségeket vártak, — hátha épen erről van szó a Siska levelében? De várták a vándorlót azok az őszi mezőként fakult leányok, akik ritkuló, rövidülő hajukat mind bánatosabban fésülgették a tükör előtt, — hátha Csillag Anna üzeni meg a hajnövesztés titkát a levélben? Talán halottak is felültek ravatalukon két vagy tíz gyertya között, amikor Siska a faluba érkezett, tán megjött a levél, amelyet életükben hiában vártak?

Szívet hidegítő őszökön, hancúrozó kedvű tavaszokon, elnémultán kanyargó országutakon, katzenjammeros ócska fogadók környékén, behorpadt sírhalmú temetők mellett így mendegélt Siska sok esztendőn át. Haja és bajusza megsárgult, megpirult, mint a nagyfák levelei, kalapja megfogyatkozott, mint a félkerék a kerékjártók kapuján, lábai a lőcsőhöz hasonlítottak, amelybe annyit kapaszkodott, ha elfáradt, de rongyos köpenyege nem nyílt széjjel a titok felett, amelyet rejtegetett. Hazugságokból élő öregek egy pohár bor, vagy néha már csak a temetés kedvéért rokonaiknak légvárakat építettek a Siska-féle levélről, ajtó mellé ültetett vénasszonyok holdas éjjeleken váratlanul megpillangatták álmukban azokat a pirosarcú, nagybajúsú leventéket, akiket fiatalkoruk óta nem láttak, elkártyázott életű, zöldre kopott uraságok kisiettek a kapun, hátha meghalt valaki, kitől örökséget reménylenek? Az örök, kiirthatatlan reménység volt a vándorlegény; haldoklók felsóhajtottak: „Épen itt volna az ideje, hogy Siska megjöjjön a levéllel!”

Siska még egyszer visszatért, amikor már azt hittem, hogy többé soha sem látom. Egy vasúti kocsiban találtam meg, amely vagon azelőtt marhákat szállított, falára krétával vasutasok jelzései közé lelkesen az volt írva: éljen Magyarország. Siska igen nyomorult állapotban feküdt sok más társával együtt a szalmán. Emberek, akik hegyeikből, városaikból menekültek az ellenség elől. Gyermek, akik tágra-

nyitott szemmel bámulták a rákosi pályaudvart. Asszonyok, akik hamarosan megtalálták a kutat, ahol vizet meríthetnek, de gyufájuk nem volt, amelylyel tüzet gyújthattak volna. A vasúti kocsi tetején hó, amelyet a Kárpát vagy a Királyhágó rázott rá szakállából emlékül. Az arcok sötétek, mint a fenyveserdő. Egy Rákóczi Ferenc-fejű öregember, akinek rongyos ködmönét egy jóra való hajdú sem venné magára, a haldokló Siska fejénél ült és arra biztatta, hogy adná elő a levelet, amelyet rábíztak.

Siskát a hideg rázta. Ez az utolsó láz, amelynek fagyossága elől az emberek szívesen menekülnek a sírdomb hóbundája alá. A szeme félig kifordult, mintha olyan messziségbe nézne, a múlt időbe, hogy belát a föld alá ismerőseihez.

Az öreg földbirtokos csendesen káromkodott:

— Mit akarsz a levéllel a másvilágon, Siska? Én tán még hasznát vehetnem az örökségnek, amit rábíztak.

Siska a fejét csavarta. A ködmönös öreg duzzogva elhúzódott.

Most egy viharvert, korán nekiöszült férfi fogta meg Siska gémberedett kezét.

— Te sok földet bejártál, ahol magyarok laknak. Felrepültél a Felvidékre, átkeltél Erdélybe, átszöktél az ellenség láncán. Talán a feleségetől való az a levél, aki nem tudott elmenekülni az ellenség elől?

Siska nemet intett.

Fakó asszony bújt elő rongyokban, mint a szegénység képmása.

— Ember, légy magadbaszálló. Tán férjem, mindenem, kenyéradóm, életem fele bízta rád a levelet, midőn az ellenség elhurcolta a messzi rabságba? Könyörülj rajtam. Csak azt mondd, hogy él még és erőm lesz tovább várni.

Egy kisfiú és egy kisleány térdepelt a haldokló mellé.

— Apánkat, anyánkat láttad tán, vándor? Mi életünk végéig imádkozunk a lelked üdvösségéért, ha hírt mondasz róluk.

— A vőlegényem? — sírt közbe egy ifjú szűz. — A fiam? — rebegte egy félig vak asszony. — Elveszett vagyonomról tudsz talán? — reménykedett egy tönkrement kereskedő. — Hová lett a vármegye címere? — dadogta egy őszbeborult fejű, halovány férfiú.

Siska felült a szalmán és mind lejjebb ereszkedett a szempillájára. A menekültek körülállották a vándorlegényt, akinek rongyos csizmáján tapadt minden magyar országutak sara, ruháján a foltok, mint Magyarország térképén a megyék, kalapja mellett havasi gyopár és ibolya. A haldoklót körülvevő embergyűrűn egy fiatal legény tolongott át.

Siska felnyitotta a szemét és örömteljesen intett. A keblére mutatott:

— Itt van a menyasszonyod levele — rebegete. — Azt írja, hogy legyen bár ellenség évekig a hegyeken és síkságokon, hűsége meg nem törik: és visszavár szíve minden dobbanásával. Felébred bármily sötét az éjjel, ha lépteket hall az ablaka alatt, megismeri a fehér galamb lehulló tollán a te üzenetedet; meghallja a süvöltő szélben a te messzi sóhajtásodat. Vár.

Siska átadván az üzenetet, mint aki dolgát jól végezte, elballagott ez árnyékvilágból.

— A felső Tisza hullámaiban kékül a szeme; a vállá fehérsége szűz, mint a tátrai csúcsok hava; a kezének ujjai a szétváló magyar folyók, a Körösök; a fogainak sövénye a Királyhágó hegylánca; arca, haja barna, mint a bánáti föld; hangjában lágy furulyaszó, amelyet északon hallani a Szent János tüzei mellett; érzelme mély, mint a Duna Drégely romjai alatt; reménysége a csillag, amelyet méléző pásztorok Játanak hegyeiről messzi Magyarország felett tündökölni; szájának méze Ermeliék és Szerednye borához hasonlatos; jókedve játékos, mint a pisztráng a Poprádban és búja, búbanata halkán jön, mint az este ereszkedik le a fénylő máramarosi havasokra. Az ország szépe ő, felruházva mindazon bájjakkal, amelyekkel a költők valaha Magyarországot magasztalták. Szívének nemessége végtelen, mint a búzatermés, lelkének áhítata égbeemelkedő, mint Lomnic hegye, jósága oly áldott, mint a nyár a Duna völgyében. Ő írta neked a levelet, amelyben azt üzeni, hogy szakadatlanul, felejtés nélkül vár. Vár a Tisza mellett, vár a Kárpát alatt, jelen van Erdély ősi országutain, a Bánátban búzavirág kékségével virít, Pozsonyban a harangok hangjában maradt meg a szava, hogy nyomban ráismerni.

A fiatal legény keresztet vetett. A vándorló elment ugyan az élők sorából, de itt maradt utolsó üzenete, mint az

örökös reménység, a holtig tartó fogadalom, az álomban sem elfelejthető jegyesi hűség, amelytől elcsüggedt férfiak feje az égnek emelkedik.

Ez volt utolsó szereplése Siskának, aki átjött a régi Magyarországból, hogy végre vallomást tegyen a levélről,, amelyet egész életében hordozott északról délre, megállás nélkül, de soha sem kellett felbontani a levelet, mert keleten és nyugaton is szabad magyarok laktak.

„Ronsard magyar eredetű volt.”

Saint-René Taillandier.

„Szeretnék oly egészséges lenni, mint egy magyar.”

Nietzsche.

„A párisi világiállitás alkalmából Magyarország a világ csodálatát vívta ki virágzásának bizonyítékaival.”

Sully Prudhomme.

(1900)

„Hadi erényeinél, nyelvének befolyásánál fogva, valamint intézményeit és erkölcsseit tekintve is a magyar állam területén a magyar faj a legkiválóbb.”

Reclus.

(1878)

„A magyar vérét ontotta az emberiségért. Európát Hunyadi János mentette meg a török betöréstől. Ez és önvédelmi harca a legnemesebb nemzetek közé emeli a magyart.”

E. Doumergue.

„Magyarországon úgy láttam, hogy lakomáknál vagy egyéb összejöveteleknél vannak az ősök vitézségéről szóló énekeik, amelyeket ez a, katonás nemzet a bátorság legfőbb észlelőjének tart.”

Sir Philip Sidney, Defense of Poesy, 1573